

Tobarnskull møter stua full?¹ Innvandrerers fødselstall i norsk offentlig diskurs

Dagens norske kvinner forventes å føde i gjennomsnitt 1,9 barn. Innvandrere har litt andre reproduksjonsmønstre enn befolkningen forøvrig. I denne artikkelen undersøker Guro Korsnes Kristensen hvordan disse forskjellene omtales i norsk offentlighet i dag, og om det i beskrivelser av reproduksjonspraksiser kan identifiseres konstruksjoner av et «norsk» fellesskap, og utgrensing, rangering og hierarkisering av eventuelle andre «ikke-norske».

Reproduksjon av liv er sentralt for nasjonalstaten. Her ligger kilden til nasjonens viktigste ressurs, nye borgere, og for å sikre nasjonens videre overlevelse og eventuelle vekst er det avgjørende med en tilstrekkelig høy biologisk reproduksjon. På samme tid er det viktig at befolkningens størrelse ikke overskrider hva statens ressurser og samfunnsorganisering kan håndtere. Avhengig av spesifikke historiske omstendigheter vil nasjonalstater på ulikt vis søke å påvirke borgerne til å føde flere eller færre barn. Noen ganger vil det være snakk om mild oppmuntring, andre ganger sterkere press, tvang eller forbud (Kanaaneh 2002; Yuval-Davis 1997). Ettersom det er kvinner som bærer frem barna og føder dem, er det særlig dem de ulike formene for befolkningspolitikk utøves overfor (Einhorn 2006; Kanaaneh 2002; Solinger 2005; Yuval-Davis 1997).

Nasjonens interesse i biologisk reproduksjon handler imidlertid ikke bare om et samfunnsøkonomisk behov for et tilstrekkelig, passende antall nye borgere. Biologisk reproduksjon har også en symbolsk betydning for nasjonen, som et bilde på hvem man er/ikke er, og hvordan man har det som fellesskap. En annen måte å si det på er at biologisk reproduksjon symboliserer nasjonens reproduksjon, og slik er et sentralt felt for konstruksjon av fellesskapet, vi-et og borgerne samt ekskludering av alle dem som ikke hører til (Delaney 2004; Gal and Kligman 2000; Kanaaneh 2002; Yuval-Davis 1997; Rapp 1999). I tråd med dette er nasjonalistiske diskurser om nasjonens styrke eller autentisitet ofte knyttet til nettopp biologisk og kulturell reproduksjon av nasjonens folk, med aktiv bruk av metaforer som henspiller på nasjonen som en utvidet familie eller slekt hvor medlemmene har et felles opphav og slik også et naturlig fellesskap. For kvinner, som i tillegg til biologisk reproduksjon av nasjonen ofte også sørger for kultu-

rell reproduksjon gjennom barneoppdragelse, innebærer dette symbolske aspektet ved biologisk reproduksjon at de og deres kropp konstrueres som bærere av det nasjonale kollektivets identitet og ære (Anthias & Yuval-Davis 1989; Einhorn 2006; Gal & Kligman 2000; Kanaaneh 2002; Narayan 1997; Yuval-Davis 1997).

Både samfunnsøkonomisk og symbolsk handler nasjonalstatenes interesse i reproduksjon ikke bare om kvantitet, men også om å sikre befolkningens kvalitet. Mens noen borgere oppfordres til å reproducere seg, er andres barn mindre ønsket. Ifølge Jessica Brown og Myra M. Ferree (2005) har pronatalistiske prosjekter derfor ofte vært eksplisitt rasistiske. Demografen Michael Teitelbaum uttrykker det slik: «there are no shortages of humans, only perceived or relative shortages of particular kinds of humans» (referert i Douglass 2005:6). I tråd med dette hevder sosiologen Gail Kligman (2005) at metaforer om demografisk krise, som de som sirkulerer i store deler av Europa i dag, rommer implisitte antagelser om at nasjonens egentlige eller ekte beboere ikke reproducerer seg nok, mens andre reproducerer seg for mye (Kligman 2005:253). Dette betyr at nasjonale diskurser om reproduksjon, som ofte presenteres som samlende prosjekter, også kan bidra til å styrke hegemoniske grupper eller klassers posisjon og til å undertrykke andre (Gutiérrez 2008; Kanaaneh 2002; Solinger 2005).

Innvandrere² representerer i denne sammenheng et særlig interessant tilfelle. På den ene siden kan innvandring være en løsning på en stats eventuelle behov for flere borgere, og i dette perspektivet kan man se for seg at innvandrere og deres biologiske reproduksjon kan konstrueres som en ressurs for nasjonen. På den andre siden utfordrer innvandrere koblingen mellom biologisk og symbolsk slektskap, og i så måte representerer de også en

potensiell trussel mot det nasjonale fellesskapet og nasjonen som en utvidet familie (Gutiérrez 2008; Kligman 2005; Lim 2005; Solinger 2005; Tuori 2009). Det er altså mulig å se for seg både ressurs- og problemkonstruksjoner av innvandreres reproduksjon. I det følgende tar jeg disse teoriene om forholdet mellom nasjon og reproduksjon med til en norsk nåtidig, flerkulturell kontekst, og ser på hvilke diskurser om reproduksjon som er virksomme her. Hvordan snakkes det om fødselstall i Norge i dag? Hvordan snakkes det om innvandreres fødselstall? Hvordan kan disse ytringene forstås, og hva kan de fortelle om reproduksjonens rolle for konstruksjon av kategorien «norsk»³ og mulighetene for inklusjon i «det norske»?

Teoretisk perspektiv, analytisk blikk og tekstmateriale

Artikkelen utforsker hvilke betydningssammenhenger som kan leses ut av omtaler og beskrivelser av reproduksjonsmønstre og fødselstall i norsk offentlig diskurs i dag. Dette betyr at det er meningstilskrivelsen, altså hva beskrivelsene, fremstillingene og karakteriseringene konnoterer til, hva de signaliserer og hvilke effekter de har som står i fokus, og ikke fruktbarhetsmønstrene som sådanne.

Det analytiske blikket som anvendes her, innebærer en forståelse av at beskrivelser og fremstillinger ikke er tilfeldige, nøytrale avspeilinger av en objektiv «virkelighet», men i stedet inngår i en form for diskursiv virkelighetskonstruksjon gjennom de kulturelt spesifikke meninger eller betydninger som de aktuelle beskrivelsene tillegger verden (Hall 1997; Said 2001). Det betyr ikke at beskrivelser og fremstillinger forstås som bevisst og strategisk valgt med tanke på bestemte formål, men at de tenkes å både springe ut av og å bære med seg noen bestemte forforståelser, og at de

også har effekter (Winther Jørgensen og Phillips 1999).

Beskrivelsene og omtalene som er valgt ut som analysegrunnlag, plasserer seg alle innenfor det jeg her kaller en offentlig diskurs om reproduksjon i dagens Norge. Med offentlig diskurs forstår jeg samtaler som inngår i en form for felles forståelse av verden, en verden som her er innsnevret til Norge, og det som kommuniseres i form av verbale ytringer i massemedia og i forskning. Samtaler i den offentlige diskurs foregår i ulike fora og i ulike former, og for å kunne si noe om den nåtidige norske offentlige diskursen om reproduksjon har jeg valgt å analysere tekster som kan plasseres i tre forskjellige materialkategorier. Den ene av disse kategoriene er tekster som både gir seg ut for å være og har status som objektive og nøytrale fakta om samfunnet. Flere av tekstene i denne kategorien er forskningstekster, deriblant tekster publisert av Statistisk sentralbyrå, som fremstår som tilstandsbilder av det norske samfunnet. Den andre kategorien er tekster hvor forskning, forskere og politikere presenteres i media, og hvor disse kunnskapskildene får status som «sannhetsvitner» som inngår i konstruksjon av bestemte virkeligheter. Den tredje materialkategorien er medietekster forøvrig, og inkluderer både reportasjer, leserbrev og nettsted.

Samtlige av tekstene forstås både som produsenter av bestemte forståelser, virkeligheter eller sannheter, på samme tid som de også selv er skapt av – og i – bestemte forståelser, virkeligheter og sannheter. Politikere, Statistisk sentralbyrå og forskere er sentrale stemmer i den offentlige diskursen i dag, og mens politikere åpent og eksplisitt søker å påvirke og endre både virkeligheter og sannheter, er dette noe også forskere og forskningsinstitusjoner både har mulighet og vilje til. Et eksempel på nettopp dette er Statistisk sentralbyrås beslutning om i 2008 å endre sin definisjon av kate-

gorien innvandrer, slik at den ikke lenger inkluderer personer som er født i Norge (Dzamarija 2008). På denne måten kan byrået hevdes å ta opp i seg og være påvirket av virkelighetsforståelser som sirkulerer i samfunnet, på samme tid som de gjennom nye kategoriseringer også selv er med på å konstruere nye sannheter og virkeligheter. I tråd med dette utgår jeg fra en forståelse av at heller ikke media avspeiler en verden som finnes «der ute», men også bidrar til virkelighetskonstruksjoner og dannelsen av en slags felles, offentlig forståelse av verden (Allan 1998, Arnoldi 2005).

Utvelgelsen av kildematerialet begrunnes ut ifra et ønske om å kunne utforske problemstillingene på et relevant, bredt sammensatt empirisk materiale. Samtlige medieoppslag er hentet fra allment tilgjengelige norske aviser, ukeblad og nettsteder. Forskningstekstene er forfattet av forskere som er sentrale i sine respektive felt, og de er trykket i fora med en antatt stor lesergruppe. Som det vil fremkomme i analysene, er dette til dels også forskning som aktivt brukes som støtte og argumentasjon i pågående mediedebatter.

I en offentlig diskurs vil det alltid være noe som blir valgt ut som en slags felles referanseramme, som for eksempel hva «det norske» er eller skal være, og hva det ikke er. Denne referanserammen må alle forholde seg til, også de som defineres og definerer seg selv ut av den. Ytringer som snakker inn i diskursens felles referanse og slik bidrar til å bekrefte, styrke eller endre denne, er relevante undersøkelsesfelt nettopp fordi de gir inntak til hva som betraktes og oppleves som særlig viktig i et bestemt fellesskap. Etersom grensarbeid i forhold til referanserammene, og forhandlinger og eventuell motstand ofte foregår i diskursens ytterkanter, er det i studier av den offentlige diskurs viktig å også trekke inn mer marginale og kontroversielle ytringer. I denne

artikkelen gjøres det blant annet ved at også rasistisk orienterte uttalelser om innvandreres reproduksjonsmønstre analyseres som stemmer i en offentlig diskurs.

Diskursiv konstruksjon og hierarkisering av fellesskap griper direkte inn i kjernen av postkolonial teori, og i arbeidet med tekstmaterialet vil jeg hente inspirasjon herfra. Et sentralt poeng i postkolonial teori, slik dette er formulert blant annet av kulturforskeren Edward Said i *Orientalism* (1978), er at hegemoniske grupper søker å befeste både sine fellesskap og sin hegemoniske posisjon gjennom å konstruere andre fellesskap hvis funksjon er å være det hegemoniske vi-ets negative motsats. På denne måten etableres og styrkes vifellesskapet som en enhet, en enhet som samtidig også gjøres til et opphøyet og normativt sentrum gjennom en stadig kontrastering til unormale og upassende andre (Narayan 1997; Said 2001). En måte å beskrive en slik diskursiv kolonialisering på, er at «de andre» og «deres» praksiser og væremåter alltid blir «feil». I artikkelen «Från njutningsmänniska till frustrerad puritan: Muslimsk seksualitet i ett historisk perspektiv» viser Pernilla Ouis (2005) hvordan en ikke-muslimsk vestlig diskurs om muslimers seksualitet hele tiden endrer seg i takt med endringer i det vestlige samfunnet, med den konsekvens at muslimene hele tiden har «feil» seksualitet. Innholdet i hva som er riktig og feil, kan med andre ord se ut til å være i stadig bevegelse. Samtidig vil de som sitter med definisjonsmakten, hele tiden søke å hefte det som til enhver tid er «feil» på «den andre», for slik å konstruere seg selv som «riktig» og derigjennom bekrefte sin hegemoniske posisjon (Narayan 1997; Ouis 2005; Said 2001).

Når jeg i denne artikkelen skal studere fremstillinger av reproduksjonsmønstre i dagens flerkulturelle Norge, vil teorier om diskursiv konstruksjon av grupper og fellesskap

bidra til å kaste lys over hvorvidt og eventuelt hvordan dette er et felt hvor «norskhet» produseres og reproduseres. Analysene vil også kunne si noe om hvorvidt diskurser om reproduksjon er et felt hvor det foregår utgrensning og eksklusjon av eventuelle andre «ikke-norske»: Hvordan ser fortellinger om «norsk» reproduksjon ut, og hvem inngår i disse fortellingene? I hvilken grad og hvordan er innvandrere inkludert i disse fortellingene? Finnes egne reproduksjonsfortellinger om innvandrere, og hvordan ser i så fall de fortellingene ut?

norske familiepolitikk, men derimot foreldrenes behov for å kunne kombinere barneomsorg med lønnet arbeid (2007:184). Likeledes er det ingen klar enighet blant forskerne om hvilken betydning familievennlige velferdsordninger har for fruktbarheten i et land. Mens John Caldwell og Thomas Schindlmayr (2003) hevder at slike ordninger ikke har hatt effekt i noen europeiske industriland, konkluderer Anne Lise Ellingsæter (2009) med at de nordiske velferdsstatenes familiepolitikk i alle fall har bidratt til å *opprettholde* et stabilt relativt høyt fruktbarhetsnivå over tid.

Hvordan ser fortellinger om «norsk» reproduksjon ut, og hvem inngår i disse fortellingene? I hvilken grad og hvordan er innvandrere inkludert i disse fortellingene?

Positive fortellinger om høye tall

I Norge er det i dag ingen eksplisitt, uttalt politikk om å påvirke kvinner til å føde verken flere eller færre barn. På samme tid kan en si at politikk på en rekke områder til sammen utgjør landets befolkningspolitikk, og ifølge den norske fruktbarhetsforskeren Kari Skrede kan i alle fall deler av denne politikken beskrives som «sjenerøs reproduksjonsstøtte» (Skrede 2004:168). Eksemplene på slik statlig sjenerøsitet er mange, og inkluderer blant annet omfattende fødselspermisjonsordninger, barnetrygd og barnehager. Hvorvidt motivasjonen bak disse tilskuddene er et nasjonalstatlig fundert ønske om flere barn, er imidlertid omdiskutert, og i artikkelen «Familiepolitikk og fruktbarhet» (2007) hevder Marit Rønsen og Kari Skrede at det ikke først og fremst er hensynet til fødselstallene som trekkes frem som begrunnelse for dagens

Da barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt holdt innlegg på Arbeiderpartiets landsmøte i 2009, ble det imidlertid presentert et bilde av norsk fruktbarhet, hvor både familiepolitikkenes relevans og det positive og ønskelige ved høy fruktbarhet fremstår som en selvfølgelighet: «Norsk likestillingspolitikk er eventyret som ble virkelighet. Eventyret handler om at vi ligger på europatoppen i både barnefødsler og kvinner i arbeidslivet». Fra en politiker i regjeringssposisjon må denne gladfortellingen kanskje først og fremst leses som en påstand om god og vellykket statlig politikk. På samme tid sier dette utsagnet også noe om hvordan Huitfeldt, som her representerer regjeringen og derigjennom den norske stat, forstår og tenker om biologisk reproduksjon i dagens Norge: For det første at reproduksjon og likestilling er forbundet på en måte som her peker mot at utstrakt likestilling gir flere fødsler, og for det andre at det er viktig og positivt

med høye fruktbarhetstall. Norge ønsker å være i europatoppen når det gjelder fruktbarhet, i alle fall når det kombineres med høy grad av sysselsetting for kvinner. Og når norske borgere innfrir på dette området, er det grunn til å være fornøyd både med det som presteres, og over politikken som har hatt en slik positiv effekt. Den samme tilfredsheten med de norske fødselstallene ble eksplisitt påpekt av statsminister Jens Stoltenberg da han åpnet den tradisjonelle nyttårstalen i 2001 med å gratulere norske foreldre, og mødre i særdeleshet, med å ha fått så mange barn i det foregående året. Under talen uttalte statsministeren også at fødselstallene kunne betraktes som et uttrykk for folks optimistiske syn på fremtiden og «kvaliteten» på samfunnet vårt.⁴

At fødselstall er et viktig tema, er også noe som kommuniseres gjennom norske medier i form av en rekke oppslag og reportasjer om hvor godt det går med befolkningsutviklingen i Norge, og hvor positivt det er med de mange barnefødsle: «Vi føder rekordmange barn!» (*Dagens Medisin* 19.02.2009), «Kvinner og barnefødsler: Hurra vi føder flere barn!» (klikk.no 20.11.2009), «Status med flere barn» (*Aftenposten* 17.04.2009), «Trendy med 3» (*Kvinner og Klær* 27/2008), «Vi vil ha flere barn!» (*Dagbladet* 17.01.2004), «En, to, tre er trendy» (*Dagsavisen* 20.04.2007) og «Fruktbare norske kvinner» (*Dinside.no* 19.06.07). I likhet med både Huitfeldt og Stoltenberg formidler disse gladmeldingene en selvfølgelig gjort forståelse av at høye fødselstall, eller i alle fall tall så høye som de norske, er bra for Norge, og kan slik også tolkes som oppmuntning til det norske folk om å fortsette den positive fødetrenden. Likeledes kan de stadige henvisningene til fruktbarhetsratene i andre europeiske land og Norges plassering i forhold til disse, leses som en form for konkurranseretorikk hvor det handler om bli best ved å føde mest. Huitfeldts europatopp-formulering er

ett eksempel på dette, og både i media og i forskning gjenfinnes den samme eller tilsvarende beskrivelse.

Både når det gjelder teoriene om de høye fødselstallene og motivasjonen for å stimulere til fortsatt høye tall, er likestilling sentralt. Dette kommer tydelig til uttrykk i Huitfeldts uttalelse ovenfor. Andre gjør den samme koblingen. Blant annet skriver arbeiderpartipolitikeren Jan Bøhler følgende i kronikken «Vi trenger flere barn»: «Jo mer likestilling, desto bedre fødselsrate viser sammenligningen mellom landene» (Bøhler 2008). Ifølge Bøhler er nettopp kjønnslikestillingen en sentral grunn til at Norge relativt sett føder mange barn, og likestilling er derfor et viktig satsningsområde i arbeidet for å opprettholde og helst også øke fødselstallet. Også i familie- og velferdsforskningen tematiseres forholdet mellom likestilling og fødselstall, selv om årsaksforholdet her blir mer problematisert enn i politikken. Et gjennomgående trekk i forskningen er like fullt at norske fruktbarhetstall settes i sammenheng med en god og ønskelig organisering av kjønn og kjønnsroller. Blant annet forklares ofte Norges relativt høye fruktbarhetstall med «en nordisk norm om en selvstendig forsørgerrolle for kvinnene», som innebærer en forventning om at kvinner fortsetter å jobbe etter at de har fått barn, og at hverdagen består i en kombinasjon av barneomsorg og yrkesdeltagelse (Andersen 2007; Jensen 2004; Skrede 2004; Skrede og Rønsen 2006).

Negative fortellinger om truende befolkningsnedgang

Parallelt med suksessfortellingene og den positive stimulansen finnes det imidlertid også dystre fortellinger om for lave fødselstall og de alvorlige konsekvensene det kan ha for nasjonen. Kjernen i disse fortellingene er at et fødselstall på 1,9⁵ er for lavt til at Norge kan

reprodusere seg selv over tid, og at det er nødvendig med flere fødsler både for å sikre videre overlevelse for staten Norge og for å skaffe hender nok til å få utført nødvendige samfunnsoppgaver. Et annet kjennetegn ved de negative fortellingene er henvisninger til andre europeiske land som i dag sliter med fødselstall langt nede på ett-tallet. Det fremstilles som om dette også kan bli Norges skjebne om ikke norske kvinner snart begynner å føde flere barn.

Et eksempel på en slik befolkningskrisefortelling er reportasjen «– Unge må løse Europas problem i sengen» (*Dagbladet.no* 03.03.2008). Tema her er Europas lave fødselstall, og oppslaget er sensasjonspreget – med flere forskerstemmer hentet inn for å underbygge alvoret i situasjonen.⁶ Som en del av Europa skrives Norge her inn som et demografisk nedgangstruet område, og det oppfordres også eksplisitt til å øke den norske fruktbarheten. På samme tid gjøres det et poeng ut av at situasjonen på langt nær er så alvorlig for Norge som for resten av Europa: «Norge må føde flere barn: Samtidig er det ikke så ille i Norge som i resten av Europa.» For å underbygge dette vises det til den norske fruktbarhetsforskeren Trude Lappegård i Statistisk sentralbyrå. Hennes rolle blir her å forklare hvorfor land sør og øst i Europa har lavere fruktbarhetstall enn Norge og de andre nordiske landene. Slik blir denne befolkningskrisefortellingen også en positiv fortelling om norsk reproduksjon og norsk likestilling, selv om hovedbudskapet er at det heller ikke her til lands fødes så mange barn at ikke unge nordmenn bør ha mer sex og slik produsere flere norske europeere.

Et annet eksempel på en fortelling om truede befolkningsnedgang kommer i den allerede nevnte kronikken til Jan Bøhler (2008). Bøhlers hovedpoeng er her at staten Norge bør legge bedre til rette for at flest mulig skal

kunne føde barn: «For å opprettholde befolkningstallet i Norge, må vi komme opp i en fødselsrate på minst 2,1. Vi har flere veier å gå: Den medisinske, den likestillingspolitiske og den familiepolitiske». Ifølge Bøhler er alle disse veiene viktige, men hovedtyngden i den aktuelle kronikken ligger på argumentasjon for et bedre utbygd system for medisinsk behandling av barnløshet. At ufriwillig barnløse bør få god medisinsk behandling, er det mange som vil være enig med Bøhler i. Det mest kjente argumentet i denne diskusjonen er imidlertid ikke staten Norge sitt behov for flere borgere, som Bøhler viser til, men at alle som ønsker det, skal få mulighet til å bli foreldre. Når det gjelder de to andre veiene Bøhler nevner, fremstår de som allerede godt utbygde, samtidig som det også her skal settes inn en videre satsning. I omtalen av disse alternativene kan det også identifiseres en positiv fortelling om høye norske fruktbarhetstall, og ikke minst en fortelling om en offensiv norsk familie- og likestillingspolitikk som har ført til at «vi slår mannsdominerte latinske land som Italia ned i støvla» (Bøhler 2008).

I den offentlige diskursen om norsk reproduksjon representerer også den medisinske ekspertisen en sentral stemme. Seksjonsleder på Fertilitetsseksjonen ved St. Olavs Hospital og professor ved NTNU, Arne Sunde, er en av dem som tydeligst har gitt uttrykk for bekymring for lave fødselstall. Blant annet sier han til *Klassekampen* (10.11.2007) at hele Europa kan stå overfor en befolkningskollaps, og at det er viktig å handle raskt for å snu den dramatiske utviklingen. Ifølge Sunde er det derfor viktig å stimulere norske kvinner til å få barn tidligere: «Vi som driver med assistert befruktning, er bekymret for at mange par drøyer langt ut i trettiårene med å få barn, og de tror vi kan fikse det, og det kan vi ikke. Jeg tror den norske befolkningen kan respondere på økonomiske tiltak så de får flere barn tidligere. Vi

må begynne å jobbe med den retorikken som sier at det er normalt å få barn i tyveårene, ellers vil trenden med at kvinner får barn senere og senere og senere i livet fortsette» (*Klassekampen* 10.11.2007). I tråd med dette kan også andre medieoppslag som tematiserer tendensen til at norske kvinner venter med å få barn til de er passert tretti, og dermed potensielt har større sjanse for å ende opp med kun ett barn, leses som frykt for lave fødselstall og derav følgende befolkningsnedgang. Eksempler på slike oppslag er avisreportasjene «Få barn tidligere» (*Aftenposten* 01.08.2005) og «Unge norske kvinner prioriterer ikke barn» (*Aftenposten* 11.07.2009). I den første er det

skap hevder hun at en rekke av de norske familiepolitiske ordningene har ført til at det å bli mor har fått lav status. Mens moderskapet i Eskilds kronikk gis en egen verdi, er budskapet likevel det samme: Det må legges til rette for at kvinner i Norge skal kunne føde flere barn (Eskild 2008).

Fortellinger om hvem?

Mens de positive fortellingene oppmuntrer til å føde barn ved å fremheve hvor bra dette er for Norge, så fungerer de negative fortellingene mer som skremsel ved å peke på hvor ille det kan gå om fødselstallene blir for lave.

Både hyllest- og skremselfortellingene beskriver og henvender seg til en udefinert kategori av «norske» borgere som enten har vært flinke og/eller bør bli flinkere til å føde barn.

kvinnens helse som trekkes frem som argument for å begynne tidligere, mens det andre oppslaget, blant annet ved å henvise til den samme Arne Sunde, også eksplisitt peker på fruktbarhetens betydning for befolkningsutviklingen.

Også medisiner og professor Anne Eskild har engasjert seg offentlig i debatten om reproduksjon, og i kronikken «Hva skjer med mor» (Eskild 2008) skisseres nok et dystert bilde av norsk reproduksjon. Utgangspunktet er imidlertid et annet enn i de allerede beskrevne befolkningskrisefortellingene, ved at det er samfunnets nedprioritering av mor og moderskapet som beskrives som årsak til lave fødselstall. Ifølge Eskild anerkjennes ikke samfunnsverdien i det reproduktive arbeidet i dagens Norge, og fremfor å motivere til moder-

Begge fortellingene formidler imidlertid en tydelig forståelse av at det er viktig for nasjonen at det fødes mange nok barn, og kan i så måte leses som en oppfordring til videre reproduksjon av nye borgere. Men hvem er det som her oppfordres?

Både hyllest- og skremselfortellingene beskriver og henvender seg til en udefinert kategori av «norske» borgere som enten har vært flinke og/eller bør bli flinkere til å føde barn. I den positive hyllesten av de høye tallene nevnes ikke innvandrere eller innvandring som et tema overhodet. De konstrueres altså ikke som en egen gruppe som eksplisitt ekskluderes fra «norsk» reproduksjon, og en måte å tolke dette på er at innvandrerne taust inngår i og inkluderes i «det norske». Det stemmer i så fall overens med Statistisk sentral-

byrås fruktbarhetstall – som fortellingene om norsk reproduksjon viser til og tar utgangspunkt i – hvor innvandrerkvinner og deres fødsler er inkludert. Ettersom innvandrerkvinner i snitt får litt flere barn enn befolkningen forøvrig (Foss 2006),⁷ bidrar de også til å trekke gjennomsnittet i det som her må beskrives som «riktig» retning, og kan slik i høyeste grad hevdes å være en del av det positive bildet som jeg har analysert frem.

Hvis vi ser nærmere på hyllestfortellingene og den innramming disse har i offentlig diskurs, vil jeg imidlertid hevde at denne inkluderingen ikke er fullt så entydig. For hvem er det som beskrives og omtales, og slik representerer norskheten i de positive fortellingene om høye fødselstall? Eller sagt på en annen måte: Hvem er de barnefødende kvinnene som her gratuleres, hylles og dermed også oppmuntres til videre innsats? Mens formuleringer som «norske kvinner» og «kvinner i Norge» peker mot at det er snakk om alle kvinner som bor og føder barn i dette landet, peker både fotografiene som illustrerer medieoppslagene, og reportasjene med portretter og intervjuer mot en gruppe som jeg vil kategorisere som etnisk norske, hvite middelklassekvinner. Med smilende fjes og med struttende gravidmager eller moderne barnevogner forteller de om hvor fint det er med mange barn, hvor praktisk det er med ekstra stor bil til søskenflokkene, og hvor vanlig og trendy det nå er blitt i omgangskretsen med både tre og fire barn. Et talende eksempel på denne fremstillingen av norsk fruktbarhet er reportasjen «Status med flere barn» (*Aftenposten* 17.04.2009). Her tas leseren med til Grünerløkka i Oslo og presenteres for seks kvinner som alle ønsker seg mer enn to barn. Ønsket om mange barn er imidlertid ikke det eneste disse kvinnene har felles, og et blikk på fotografiene viser at samtlige av kvinnene som er avbildet på tre forskjellige bilder, bærer kroppstegn som konnoteres til det etnisk

norske. Det kan med andre ord se ut til at den positive norske flerbarnstrenden som beskrives, ikke viser til alle som føder (mange) barn i Norge i dag, men til et bestemt utvalg av disse.

Det eneste bruddet med denne ensartede hvite norskheten finner jeg i reportasjen «Trendy med tre» (*Kvinner og Klær* 27/2008), hvor programlederen Nadia Hasnanoui er en av flere som både er avbildet og intervjuet om livet som trebarnsmor. Med sitt eksotiske navn, mørke hår, brune øyne og muligens også litt mørkere hud, kan hun sies å representere noe annet enn de andre flerbarnsmødrene. Når hun i reportasjen representerer «den norske mor», viser dette at grensene mellom kategorien «norsk» og det «ikke-norske» ikke er faste, men bevegelige og forhandlingsbare. Denne bevegeligheten mellom majoritet og minoritet knyttet til representasjoner av barnetall utforskes utførlig i artikkelen «Trad eller trendy med tre? Om barnetall, likestilling og 'norskhet'» (Kristensen, under utgivelse). I denne sammenheng vil jeg nøye meg med å påpeke at grensene for norskhet verken er absolutte eller faste, og videre at etnisitet heller ikke er den eneste forskjellsskapende mekanismen som her er i spill.

Mens de positive fortellingene om «norsk» fruktbarhet verken tematiserer innvandring eller innvandrere, er nettopp innvandring et eksplisitt tema i de negative fortellingene, som en mulig løsning på en truende befolkningsnedgang. Blant annet trekker Arne Sunde i det allerede nevnte oppslaget i *Klassekampen* (10.11.2007) frem storstilt innvandring som en av flere måter å øke befolkningstallet på. På samme tid påpeker han at det i så fall vil være snakk om innvandring i en *mye* høyere skala enn vi har i dag. Slik gjøres dette til en like lite fristende løsning som de andre alternativene som Sunde nevner, som er betydelig høyere skatter og en mye høyere pensjonsalder. Assis-tert befruktning fremstår hos ham som den

eneste positive løsningen på befolkningsproblemet (Spilker 2008). Når Sunde snakker om innvandring, nevner han heller ikke de aktuelle innvandrernes fremtidige barn og den betydning dette kan ha for Norges demografi. Dette tolker jeg som at Sundes hovedhensikt er å få etnisk norske kvinner til å føde flere barn. Heller ikke i de andre kriefortellingene tematiseres innvandreres fruktbarhetstall, med unntak av i Eskilds omtalte kronikk «Hva skjer med mor» (Eskild 2008). Her påpeker hun at kvinner fra ikke-vestlige land får dobbelt så mange barn som norske kvinner, men at myndighetene ønsker at disse kvinnene skal komme seg ut av hjemmet og inn i lønnsarbeid i stedet for å føde barn. «Dette politiske ønsket er et godt eksempel på storsamfunnets manglende respekt for det arbeidet flerbarnsmødre gjør,» hevder Eskild, og inkluderer slik innvandrerkvinnene i norskheten.

Det at innvandrerne nærmest ikke finnes i fortellingene om «norsk» reproduksjon, betyr imidlertid ikke at samtaler om innvandreres fruktbarhetstall ikke eksisterer. I det følgende skal jeg gjøre rede for tre fortellinger om innvandreres reproduksjonsmønstre som jeg har identifisert i arbeidet med materiale om reproduksjon i norsk offentlig diskurs i dag.

Fortellinger om forskjell

Den ene av disse fortellingene har jeg kalt fortellinger om forskjell. Forskjellsfortellingene kjennetegnes av at de beskriver innvandrernes fruktbarhetsmønstre i termer av ulikhet, med majoritetsbefolkningen som implisitt eller eksplisitt sammenligningsgrunnlag, og videre at denne forskjelligheten gjøres til et sentralt aspekt ved «deres» innbyrdes likhet og samstemte ulikhet fra «oss».

For å eksemplifisere denne formen for ytringer vil jeg vise til en tekst om Oslo som jeg har hentet fra Store norske leksikon på Inter-

nett. Selve teksten om byen går over noen sider og er delt opp i flere mindre kapitler, hvorav ett har overskriften «Befolkning og boliger». Nest siste avsnitt vies her til innvandrerbefolkningen og innvandrerbefolkningens sammensetning og bosted, med fokusering på hvem som bor hvor og hvordan. Avsnittet avslutter så med en setning jeg mener bryter med resten av innholdet: «Innvandrerbefolkningen er gjennomgående ung og med relativt høye barnetall». En forklaring på at nettopp barnetall trekkes frem i denne sammenhengen, kan selvsagt ha å gjøre med fremtidig byutvikling, idet mange unge og relativt høye barnetall på lengre sikt vil innebære særlig press på boliger, barnehager og skoler i disse områdene. På samme tid vil jeg hevde at denne setningen også sier noe om hva som oppfattes som relevant informasjon, og hva som oppfattes som en relevant forskjell. Et annet viktig poeng er fraværet av begrunnelser for hvorfor disse opplysningene er relevante. Konsekvensen av omtalen er at det produseres og reproduseres en forståelse av at innvandrere har et fruktbarhetsmønster som er vesentlig forskjellig fra befolkningen forøvrig, og videre at dette er viktig å vite, noe som igjen kan leses som at denne forskjellen potensielt også er problematisk.

Også i forskningstekster kan tilsvarende implisitte forståelser av store forskjeller mellom innvandrere og majoritetsbefolkningen når det gjelder fruktbarhetstall, identifiseres. Og som jeg her vil vise, kan opplysende, informative tekster som uttalt og møysommelig avviser en del av de allerede beskrevne forskjellsforestillingene, selv samtidig bidra til å bygge opp under noen av de samme forestillingene. Statistisk sentralbyrås rapport «Fruktbarhet blant innvandrerkvinner: 1 av 5 nyfødte har foreldre som har innvandret» av Aslaug Foss (2006) kan brukes til å eksemplifisere dette. Rapporten består at tre tette sider med

oppdatert faktainformasjon om innvandrerbefolkningens fruktbarhetsmønstre, og er slik en viktig kunnskapskilde til dette relativt utforskede feltet. Et viktig budskap i denne rapporten, slik jeg leser den, er også at innvandrerbefolkningen er en sammensatt gruppe, og at dette gjenspeiler seg i fruktbarhetsmønsteret. Til tross for fokuseringen på variasjon og mangfold kan det også her identifiseres noen generaliseringer som bidrar til å fremheve forskjellene mellom innvandrere og befolkningen forøvrig, mer enn likhetene. Konsekvensen er at innvandrerne ekskluderes fra kategorien norsk, og noen mer enn andre.

Et eksempel på en slik forskjellsfokusering er en setning under overskriften «Økt fruktbarhet ved familiegjenforening». Her beskrives fruktbarhetsratene til kvinner som har innvandret som voksne fra Asia, Afrika og Latin-Amerika slik:

Disse kvinnene får barn *mye tidligere* sammenlignet med både de som kom som barn fra dette området og med resten av befolkningen. (Foss 2006:2, min utheving)

Slik disse fruktbarhetstendensene beskrives her, kan det se ut som om forskjellene mellom bestemte innvandrerkvinner og befolkningen er veldig store, og at de aktuelle innvandrerkvinnene kanskje får barn allerede tidlig i tenårene. Videre mener jeg den eksplisitte sammenligningen som gjøres her, fører til at fruktbarhetsratene til kvinner som har innvandret som voksne fra Asia, Afrika og Latin-Amerika, fremstår som mindre normal og mindre heldig enn majoritetens fruktbarhetsatferd. Like nedenfor kan vi også lese:

I tillegg er det ofte vanlig i de landene de kommer fra at kvinner starter med barnefødsle tidlig, og at de fortsatt får relativt mange barn. (Foss 2006:3)

Hva «relativt mange barn» vil si her, opplyses det imidlertid ikke om, og heller ikke hva og hvem det er mange i forhold til. Det norske gjennomsnittet blir da et naturlig sammenligningsgrunnlag, og da kan kanskje alt over 1,9 barn betegnes som relativt mange? Samtidig beskrives jo, som vist ovenfor, 3 barn både som mer vanlig og også moderne og trendy i Norge. Vil relativt mange da si flere enn 1,9 eller flere enn 3? Altså: Hvor forskjellig er det egentlig, og kan det tenkes at språket som brukes her, bidrar til å gjøre forskjellene mellom utvalgte grupper innvandrere og majoritetsbefolkningen større enn de faktisk er, mens eventuelle likheter mellom innvandrere og etniske nordmenn blir vanskelig å få øye på?

Det andre poenget jeg vil trekke ut av denne rapporten, er hvordan utvalget av informasjon som presenteres, er med på å gjøre noen til mer innvandrere enn andre, og dermed også mer ikke-norske enn andre. Leseren presenteres for en mengde relevante opplysninger om ulike aspekter ved innvandrerbefolkningens fruktbarhetsatferd. Det er imidlertid noen grupper som beskrives og diskuteres mer utførlig enn andre, og de gruppene som er viet mest plass, er de hvor forskjellen til befolkningen forøvrig er størst. Blant annet er det viet en egen del til irakere og somaliere, som er de to gruppene med høyest fruktbarhet («Høy fruktbarhet blant kvinner fra Irak og Somalia»), og en egen for pakistanere, hvor fruktbarheten de siste femten årene har gått ned fra fire til litt over tre («Pakistanere nærmer seg 'norsk' fruktbarhetsmønster»). Til sammenligning er det skrevet lite om fruktbarhetsmønsteret til kvinner innvandret fra Europa, Nord-Amerika og Australia. En forklaring på dette informasjonsutvalget er trolig at opplysningsbehovet vurderes som størst for disse gruppene hvor forskjellene er mest tydelige, og at tydelige forskjeller også åpner for mer å skrive om. Effektene av denne skjev-

heten i opplysningsmengde blir imidlertid at europeiske, nordamerikanske og australske innvandrerkvinner nærmest umerkelig forsvinner inn i den norske majoriteten, mens ikke-vestlige, fargede flyktninger fra Irak og Somalia, samt arbeidsimmigranter fra Pakistan blir stående som representanter for innvandrerbefolkningen.

Negative fortellinger om for mange barn

I beskrivelsene av innvandreres fødselstall gjenkjennes også en annen fortelling om forskjell. Her er det imidlertid ikke forskjellen i seg selv som er tema, men at forskjellen er stor og også for stor. Mens den allerede beskrevne fortellingen om forskjell impliserer et potensielt problem ved innvandrernes andre fruktbarhetsmønstre, er det problematiske og uheldige med de for mange barna her en eksplisitt del av fortellingen.

Eksempelene på beskrivelser som føyer seg inn i og trekker på denne fortellingen, er mange og varierte. Alle har imidlertid det til felles at de gir uttrykk for en frykt for at noen bestemte grupper av folk, som oftest ikke-vestlige innvandrere og/eller muslimer, får så mange barn at de på lengre sikt vil komme i flertall og «overta» landet «vårt» og true «norsk» kultur, «norske» verdier og til dels også «norsk» biologi/rase. Høyrepolitikeren og samfunnsdebattanten Hallgrim Bergs bok *Amerikabrevet: Europa i fare* (2007) og deler av den medieoppmerksomheten denne fikk da den utkom, går direkte inn i en slik skrekkfortelling. I boken vies et helt kapittel til hvordan de høye fødselsratene for muslimske europeere representerer en trussel for Norge og resten av Europa, og budskapet er at den europeiske befolkningen må våkne opp og gjøre noe før det er for sent. Forfatteren Berg inngår blant en gruppe islamkritikere som fokuserer

på demografi. I boken roses også redaktør for nettstedet HonestThinking, Ole Jørgen Anfindsen, som gjentatte ganger har skrevet at ensartet etnisitet er et avgjørende vilkår for et harmonisk samfunn. Den nevnte Anfindsen var tilstede under lanseringen av *Amerikabrevet: Europa i fare*, og både han og Berg tok her opp farene ved høye fødselstallet i den muslimske delen av befolkningen (*Aftenposten* 27.02.07). I likhet med Berg har også sosiologiprofessor Sigurd Skirbekk fått medieoppmerksomhet for sine varsler om en muslimsk befolkningseksplosjon, blant annet i en lengre debatt med Olav Randen i *Klassekampen* våren 2007.

Når det gjelder ideologiske debatter om befolkningssammensetning og fødselstall i ulike deler av den norske befolkningen, er Internett et sentralt forum. Foruten allerede nevnte Honest Thinking har også Document.no markert seg som skeptisk til (den muslimske) innvandringen til Norge, også den innvandringen de mener skjer i form av biologisk reproduksjon. Flere eksplisitt rasistiske og nazistiske organisasjoner formidler også motstand mot innvandreres påstått høye fødselstall på sine nettsider.⁸

Mange av de uttalelsene jeg kategoriserer inn under denne negative forskjellsfortellingen, tar utgangspunkt i befolkningsfremskrivninger. Hvor viktige disse fremskrivningene er, ble svært tydelig da Statistisk sentralbyrå offentliggjorde sine siste prognoser i juni 2009. I etterkant fulgte en debatt om hvorvidt de ulike prognosekategoriene som byrået opererte med, var realistiske eller ikke, og det ble ytret flere påstander om at Statistisk sentralbyrå underkommuniserer hvor stor andel innvandrerbefolkningen vil komme til å utgjøre for Norge i fremtiden. Blant annet publiserte *Dagbladet.no* en lang artikkel hvor de som her ble kalt sentrale samfunnsdebattanter, blir spurt om hva som skjer hvis muslimer blir i

flertall i Norge. En av dem som fikk uttale seg, var Hege Storhaug i organisasjonen Human Right Service. Foruten å spå en svært dystre fremtid for norsk demokrati og rettssystem, gikk Storhaug også i rette med Statistisk sentralbyrås fremskriving og presenterte en alternativ utregning som spådde et muslimsk flertall i Oslo allerede i 2026 (*Dagbladet.no* 10.06.2009). I samme artikkel avfeier en rekke andre samfunnsdebattanter og forskere et slikt scenario som urealistisk. Blant annet uttaler førsteamanuensis Berit Thorbjørnsrud at det er utenkelig med muslimsk flertall i Norge (*Dagbladet.no* 10.06.2009).

I disse negative fortellingene om for mange barn er innvandrerne ekskludert fra kategorien «norsk», og figurerer i stedet som en trussel for «norskheten», både symbolsk og biologisk. «Deres» reproduksjonsmønstre er her ikke bare et uttrykk for intern likhet og forskjellighet fra «det norske», men er også sentralt i konstruksjonen av innvandring og innvandrere som et samfunnsproblem. På samme måte som i forskjellsfortellingen er det også i dette tilfellet noen som blir mer innvandrere enn andre. Mens ingen bekymrer seg for de mange svenskene og danskene som fødes her til lands, ser det ut til at muslimene og deres barn konstrueres som særlig problematisk og truende.

Med tanke på de positive fortellingene om mange barn og hyllesten av det norske gjennomsnittet på 1,9, fremstår denne negative fortellingen om de for mange barna som paradoksal. De påståtte fødeglade muslimene skulle ifølge den «norske» suksessfortellingen tvert imot blitt hyllet og feiret for sine positive fruktbarhetstall og også oppmuntret til å fortsette det viktige arbeidet med å føde nye norske samfunnsborgere. Det er med andre ord godt mulig å se for seg en helt annen konstruksjon av innvandrernes fruktbarhetsmønstre enn den jeg har vist, og en slik alter-

nativ konstruksjon ville kunne fått andre konsekvenser. Dette vil jeg straks vende tilbake til. Her vil jeg nøye meg med å påpeke at slike positive fortellinger om innvandrernes gode fruktbarhetstall glimrer med sitt fravær i norsk offentlig diskurs i dag, med unntak av Anne Eskilds påpeking av det viktige og riktige/naturlige arbeidet ikke-vestlige flerbarnsmødre gjør (Eskild 2008).

Optimistiske fortellinger om tilpasning

Et sentralt tema både i medieoppslag og forskningstekstene som omhandler familieliv blant innvandrere i Norge, er den senere tids endringer, eller også forestilte og forventede endringer i fruktbarhetstallene for denne delen av befolkningen. Det er i disse tekstene jeg identifiserer den tredje formen for fortelling som jeg kaller optimistiske fortellinger om tilpasning. Kjentegnet ved disse fortellingene er at de ikke legger like stor vekt på hvordan innvandrernes fruktbarhetsmønstre skiller seg fra majoritetsbefolkningens fruktbarhetsmønstre, men i stedet fokuserer på tegn til økt likhet mellom de to kategoriene. Det er imidlertid ikke snakk om to grupper som beveger seg mot hverandre, men at innvandrerne utvikler større likhet med befolkningen forøvrig. Dette kommer også tydelig til uttrykk ved at endringer i retning større likhet med den øvrige befolkningen omtales som «å nærme seg det norske», «tilpasning» og «mål på grad av integrering» (Lappegård 2000, Kavli 2004, Østby 2004).

Et eksempel på dette er å finne i Aslaug Foss sin rapport «Fruktbarhet blant innvandrerkvinner: 1 av 5 nyfødte har foreldre som har innvandret» (2006), hvor jeg ovenfor analyserte frem en forskjellsfortelling. Som allerede nevnt, vier denne rapporten en egen del til pakistannerne, hvor fokus er nettopp hvordan

(Foto: © iStockphoto)

deres fruktbarhetsmønstre «ser ut til å nærme seg det norske», og at det kan tyde på at «fruktbarhetsmønsteret for etterkommere av pakistane i fremtiden vil nærme seg det norske enda mer» (2006:3). I teksten informeres det også om at «innvandrere fra India, Iran og Vietnam i løpet av de siste årene har fått et fruktbarhetsmønster som blir stadig mer likt hele befolkningens» (2006:2–3). Samtidig som det fokuseres på forskjeller, brytes også innvandrer-kategorien mer eksplisitt opp, og hovedbudskapet blir endring i retning likhet vel så mye som forskjell.

Også artikkelen «Familiepolitiske dilemmaer i det fleretniske samfunnet» (Kavli 2004) kan brukes til å eksemplifisere denne tilpassningsfortellingen. Under overskriften «Andre generasjon: Moderne, men på egne vilkår» beskriver Kavli «en tydelig og talefør generasjon unge, født i Norge av innvandrede foreldre», som «[...] på flere områder gir et mer moderne inntrykk enn foreldregenerasjonen» (2004:

303–304). Kavli viser til en mer positiv holdning til kvinners yrkesaktivitet og også en faktisk høyere yrkesaktivitet blant disse kvinnene, og hun hevder at «[...] det skjer en tilnærming til norske familieformer blant norskfødte med innvandrerbakgrunn – en tilnærming vi også finner igjen i fertilitetsnivå og ekteskapsalder» [...]. Slik jeg leser dette, kommuniseres det et slags håp også for denne delen av befolkningen, og fruktbarhetsatferd inngår i dette. Hva som eventuelt er håpefullt, sies ikke eksplisitt, men ut fra konteksten ser det ut til å være snakk om en nedgang i fertilitetsnivået. At denne informasjonen ikke gis eksplisitt, kan tolkes som en selvfølgeliggjøring av at færre barn er positivt for kvinner, og at det også impliserer modernitet og norskhet. Den optimistiske endringsfortellingen illustreres så med en beretning om en pakistansk tobarnsmor i midten av 30-årene, som er født i Pakistan og oppvokst i Norge. På spørsmål om hun ønsket seg flere barn, svarer kvinnen følgende:

Jeg vil ikke ha flere enn to barn. Jeg ville følge opp barna mine på en bra måte og da kunne jeg ikke jobbe samtidig. Nå har jeg fått denne jobben som er morsom. Hvis jeg får flere barn nå, måtte jeg slutte. (Kavli 2004: 305)

Kavli tolker kvinnens svar som at hun «videreførte foreldrenes verdsettelse som tilsa at mødre er hjemme mens barna er små, men ved å få færre barn kunne hun være både tradisjonell og moderne – etter hverandre» (Kavli 2004: 305). Moderniteten knyttes, som vi ser, til det å få færre barn, eller mer presist til det å få to barn, og fortellingen om «innvandrere» plasseres slik inn i en utviklingshistorie fra et tradisjonelt stua full til et moderne tobarnskull, og fra et undertrykket, ufritt liv i hjemmet til et moderne og likestilt liv som lønnsarbeider.

Til forskjell fra de to andre fortellingene om innvandrernes fruktbarhetsmønstre, nyanserer denne tilpasningsfortellingen bildet av innvandrerne som en homogen og generalisert gruppe der alle er forskjellige fra «det norske» når det gjelder fruktbarhet. Det pekes på at forskjellene ikke alltid er så store, og at det er tegn til betydelig endring i retning enda større likhet med «norsk» praksis, i alle fall for utvalgte grupper. De gruppene som utviser endring, inviteres slik inn i det norske, men denne inklusjonen er ikke uforbeholden, idet premisset er at de må føde «norsk». De må med andre ord bli som «oss», samtidig som de ikke må bli slik fortellingen om «oss» til dels også er, hvor «vi» gjerne skal få både tre og fire barn. Slik kommuniserer også tilpasningsfortellingene forskjell og bidrar dermed til eksklusjon fra kategorien «norsk», samtidig som det formidles en eventuell mulighet for inklusjon ved at «de» endrer seg til å bli mer lik «oss». Hvor inkludert man faktisk kan bli med et gjennomsnitt på 1,9 barn, er imidlertid fortsatt et åpent spørsmål. Det samme gjelder for-

holdet mellom fruktbarhetstall, integrering og «norskhet», og hvorvidt et gjennomsnittlig fruktbarhetstall faktisk kan si noe om hvor integrert og/eller «norsk» man er eller ikke er. Dette diskuteres i Statistisk sentralbyrås notat «Innvandrere i Norge – Hvem er de og hvordan går det med dem?» (Østby 2004), hvor det også åpnes for alternative tolkninger av endringer i innvandreres fruktbarhetsmønstre.⁹ Forøvrig ser det ut til at fruktbarhetsmønstre tas for gitt som relevant og meningsfullt mål på integrering, og kanskje også på «norskhet».

4,5 barn – «feil», men også god å ha?

Jeg har her vist hvordan både media og forskere er med på å produsere og reprodusere forestillinger om positivt høye «norske» fruktbarhetstall, mens innvandrernes fruktbarhetstall beskrives som utpreget forskjellige og også problematiske, om enn potensielt foranderlige.

1,9 barn konstrueres på denne måten som en sentral del av «vår» egenart mens «deres» 4,5 eller 2,4 og eventuelt også 2,0 barn, potensielt konstrueres som en del av «deres» vesensforskjell fra «oss», en forskjell som også rangeres. Slik blir «norske» fødselstall en del av «vårt» nasjonale prosjekt og «vår» nasjonale identitet, som «de» ikke får true, samtidig som «de» med sin negative forskjellighet bidrar til konstruksjon av monolittiske og samlende, normale «norske vi». Disse konstruksjonene kan imidlertid ikke forstås uavhengig av andre forståelser av hvem innvandrerne er, og hvilke innvandrere som potensielt representerer forskjellighet. Tvert imot kan det se ut til at fortellinger om reproduksjon føyer seg inn i og slik styrker andre fortellinger om likhet og forskjell. Dette kan i så fall forklare hvorfor en europeisk innvandrerinne sannsynligvis ikke risikerer den samme forskjellsfokuseringen uavhengig av hvor mange barn hun får,

mens muslimske kvinner gjerne forbindes med store barnekull også om de kun har ett eller to barn.

Konstruksjonene av innvandrernes fruktbarhetstall som «feil» og «våre» som «riktige», for å bruke Ouis (2005) sine begreper, føyer seg inn i den kjente fortellingen om hvordan Oksidenten konstruerer Orienten som et negativt speilbilde, og slik gjør seg selv til et selvfølgelig og normativt sentrum (Said 2001). Dette forklarer også det paradoksale i at høye fødselstall uttrykkes som positivt og ønskelig når det er snakk om «norske» kvinner, mens det blir «feil» når innvandrerkvinner får mange barn, implisitt for mange.

Her kan det imidlertid også være mulig å se for seg at det ikke bare er antall barn som er «feil» med innvandrernes reproduksjon, men at det dessuten ligger til grunn en uutalt forståelse av at innvandrere får barn av «feil» årsak eller på «feil» måte. Med utgangspunkt i den positive koblingen mellom «de norske» fruktbarhetstallene og likestilling, vil jeg spørre om et av problemene med innvandrernes reproduksjon, slik dette fremstår i norsk offentlig diskurs i dag, er nettopp at «de» er for lite likestilte? I så fall kan man se for seg at et fruktbarhetstall på for eksempel 4,5 oppleves som en trussel mot «den norske» likestillingen, på samme tid som forestillingene om innvandrerkvinnens manglende likestilling, slik dette kommer til uttrykk blant annet i «deres» mange barn, også er god å ha for sammenligning. Med andre ord kan det hende at snakket om store forskjeller, for mange barn og positive tegn til endring ikke bare handler om et nasjonalstatlig (implisitt) ønske om å styrke den norske majoritetens videre posisjon og hegemoni. Det kan også handle om at «det norske vi-et» trenger de «feile», ulikestilte 4,5-fortellingene for å speile «vår» gode, likestilte «norskhet» (jf. Gullestad 2002).

Hvem kan reproducere «norskhet»?

Når Norge hyller sine fødselstall og kvinnene som føder disse barna, i tillegg til at de er i jobb, kan dette, med utgangspunkt i teorier om biologisk reproduksjon som symbol på nasjonens reproduksjon, betraktes som et eksempel på en kollektiv representasjon av nasjonen Norge og nordmenn som et samlet, homogent, moderne og likestilt folk. Innvandrere ekskluderes her fra «norskheten» både gjennom taus usynliggjøring og gjennom de mange konstruksjonene av «deres» reproduksjon som noe eget og potensielt problematisk forskjellig fra «norsk» reproduksjon. I så måte vil jeg hevde at de fortellinger om reproduksjon som jeg har analysert frem av norsk offentlig diskurs, har bestemte samlende og nasjonalistiske effekter i dagens Norge.

Med utgangspunkt i fortellingene om «norsk» reproduksjon, hvor nettopp høye tall omtales som et ønsket gode, blir konstruksjonen av innvandreres angivelige høye tall som et problem paradoksalt. En måte å forstå dette på er at det oppfattes som viktigere å få mange av spesifikke typer barn, og at hvilke barn som er særlig ønsket, og hvilke som ikke er det, handler om forholdet mellom det biologiske og det symbolske aspektet ved reproduksjon. Mens den norske nasjonalstaten og den norske majoriteten ønsker etnisk norske barn velkommen, og stimulerer etnisk norske (heteroseksuelle) par til å føde mange barn, er de mer skeptiske til at innvandrerne føder mange barn, ettersom disse barna ikke er i slekt med «det norske». «De» er ikke en del av «den norske familie» og «de» er ikke bærere av «norsk kultur». Selv om innvandrere gjennom biologisk reproduksjon kan påvirke Norges gjennomsnittlige fødselstall positivt, kan de i et slikt perspektiv likevel ikke bidra til «den norske» nasjonens overlevelse og eventuelle vekst.

Beskrivelser av og ytringer om hvordan noen «er» og lever, finnes ikke bare «der ute», men inngår i hverdagslivet til dem som blir beskrevet og omtalt (Lewes 2006). Slik har diskurser også effekter for dem som lever med og i dem. Et gjennomgangstema i denne artikkelen har vært hvordan konstruksjoner av forskjell kan bidra til å ekskludere innvandrerne fra kategorien «norsk». En mulig konsekvens av dette er diskriminering, undertrykkelse og rasisme, samt legitimering av dette. Det kan også være at innvandrere som opplever å bli kategorisert som utpreget forskjellige og potensielt problematiske, internaliserer disse forståelsene og ender opp med å føle seg fremmede i «det norske», uten at de nødvendigvis føler seg mer hjemme i innvandrerkategoriene de stadig plasseres inn i.

Når det gjelder diskursive konstruksjoner av fruktbarhetsmønstre, har flere studier vist at dette også kan påvirke både grupper og individers rettigheter til reproduksjon, retten til å ta hånd om sine egne biologiske barn og muligheter til å gi sine barn en god og trygg oppvekst (Gutiérrez 2008; Kanaaneh 2002; Lim 2005; Nelson 2003; Solinger 2005). Innvandrere i Norge vil i sine daglige liv møte de fortellingene om forskjell, (for) høye tall og optimistiske tegn til endring som jeg her har analysert frem fra den offentlige diskurs. De vil oppleve å bli kategorisert ut ifra dem, de vil oppleve at deres grad av integrasjon og eventuell «norskhet» og «ikke-norskhet» vurderes ut ifra blant annet deres reproduktive praksiser, og de vil oppleve at deres egne reproduktive praksiser lett plasseres inn i de fortellingene som allerede dominerer den offentlige diskursen. Slik kan man se for seg at fruktbarhetsfortellinger også kan ha betydning for innvandreres reproduktive atferd, deres familieplanlegging og deres eventuelle foreldreskap.

For å unngå å låse innvandrere i Norge fast i fortellinger som potensielt har undertryk-

kende og ekskluderende effekter, er det viktig både å destabilisere fortellingene om «oss» og «dem» og å åpne opp for et større mangfold av fortellinger. Flere av disse fortellingene bør gå på tvers av etnisitet og bakgrunn, og øke fokuseringen på variasjon. Slik kan man se for seg at diskurser om reproduksjon, som tydelig er velegnet for konstruksjon av nasjonale fellesskap og utgrensing av unormale, upassende, «ikke-borgere», også kan være et godt utgangspunkt for både forhandling om inklusjon og medborgerskap, og refleksjon over hva det vil si å være «norsk». ★

Noter

- 1 Tittelen henter inspirasjon fra den kjente norske studien *Fra stua full til tobarnskull: om nedgangen i barnetall i norske familier i de siste 200 år, med særlig vekt på perioden 1890–1930* (Sogner, Randsborg og Fure 1984). Mange har bidratt med gode og konstruktive innspill til denne artikkelen. Jeg vil rette en særlig takk til redaktørene Åse Røthing og Tone Hellesund, tidsskriftets to anonyme konsulenter, samt til Trine Annfelt og Siri Øyslebø Sørensen.
- 2 Begrepet innvandrer viser her til personer som selv en eller annen gang har innvandret til Norge. Denne definisjonen samsvarer med Statistisk sentralbyrå (SSB) sin begrepsbruk, etter at de i 2008 ekskluderte den tidligere andregenerasjon (nå norskfødte med innvandrerforeldre) fra innvandrer-kategorien. Den innvandrerdefinisjonen jeg bruker her, samsvarer også med den gruppe kvinner som er inkludert i SSB sine statistikker over innvandrerkvinner og fruktbarhet.
- 3 I artikkelen brukes anførselstegn som en løsning på det paradoks at jeg ser meg nødt til å bruke kategorier og begreper som jeg samtidig ønsker å problematisere og utfordre. I deler av teksten er ikke denne problematiseringen like relevant, og for å gjøre teksten mer leservennlig, har jeg da unnlatt å bruke en slik tegnsetting.
- 4 Ettersom jeg ikke har tilgang til selve talen har jeg her benyttet Marit Rønsens beskrivelse av denne i artikkelen «Fertility and family policy in Norway – A reflection on trends and possible connections» (Rønsen 2004).
- 5 Alle tall på fruktbarhet som anvendes her, er hentet fra Statistisk sentralbyrås statistikker. Tallene det vises til, er samlet fruktbarhetstall (SFT), det vil si det gjennomsnittlige antall levendefødte barn som under gjeldende fruktbarhetsforhold vil bli født av en kvinne som gjennomlever hele den fødedyktige perioden.
- 6 Den tjekkiske demografen Jitka Rychtarikova, historiker og førsteamanuensis ved UiB, Arne Solli og Trude Lappegård, da doktorgradsstipendiat i Statistisk sentralbyrå.
- 7 Ifølge Foss (2006) ville SFT i 2004 vært 1,76 i stedet for det registrerte 1,83 hvis innvandrerbefolkningen ikke var inkludert i beregningene. I henhold til de definisjo-

- ner SSB opererte med i 2006, antas innvandrerbegrepet her å vise til både de som selv har innvandret til Norge, og deres barn.
- 8 For eksempel www.solkorset.org og www.norge2050.info.
- 9 Blant annet pekes det her på at endringer i innvandre-res fruktbarhet i retning større likhet med befolkningen forøvrig også kan være uttrykk for at det er sterke økonomiske og sosiale realiteter som styrer fruktbarheten, og at likhet i atferd vel så gjerne kan være et uttrykk for at rammebetingelsene er de samme som at normene er de samme (Østby 2004:123).

Litteratur

- Aftenposten 17.04.2009. «Status med flere barn».
- Aftenposten 11.07.2009. «Unge norske kvinner prioriterer ikke barn».
- Aftenposten 27.02.2007. «Amatøren Hallgrim Berg».
- Aftenposten 01.08.2005. «- Få barn tidligere».
- Allan, S. 1998. «News From NowHere: Televisual News Discourse and the Construction of Hegemony». I: Allan Bell og Peter Garret (red.): *Approaches to Media Discourse*. London: Blackwell.
- Andersen, Edvard 2007. «Kvinner i Norge blant Europas mest fruktbare». *Samfunnsspeilet* 3:53–54.
- Anthias, Floya and Yuval Davis, Nira. 1989. *Woman-Nation-State*. London: Edward Arnold.
- Arnoldi, Jakob. 2005. «Medieanalyse og Niklas Luhmanns systemteori». I: Margareta Järvinen og Nanna Mik-Meyer (red.): *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observasjoner og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Berg, Halgrim. 2007. *Amerikabrevet: Europa i fare*. Oslo: Koloritt forlag AS.
- Brown, Jessica A. og Myra M. Ferree 2005. «Close Your Eyes and Think of England. Pronatalism in the British Print Media». *Gender and Society* 26:22–42.
- Böhler, Jan. 2008. «Vi trenger flere barn!» Kronikk i *Dagbladet* 28. juli 2008.
- Caldwell, John C. og Thomas Schindlmayr 2003. «Explanations of the fertility crisis in modern societies: A search for commonalities». *Population Studies* 57 (3):241–263.
- Dagbladet* 17.01.2004. «Vi vil ha flere barn!».
- Dagbladet.no* 10.06.2009. «Hvis muslimene blir i flertall». <http://www.dagbladet.no/2009/06/15/magasinet/islam/innvandring/integrering/6650884/> Lastet ned 16.06.2009.
- Dagbladet.no* 03.03.2008. «- Unge må løse Europas problem i sengen». <http://www.dagbladet.no/magasinet/2008/03/03/528583.html>. Lastet ned 03.06.2009.
- Dagens Medisin* 19.02.2009. «Vi føder rekordmange barn!»
- Dagsavisen* 20.04.2007. «En, to, tre er trendy».
- Delaney, Carol 2004. *Investigating Culture: An Experiential Introduction to Anthropology*. Oxford: Blackwell.
- Dinside.no* 19.06.2007. «Fruktbare norske kvinner». <http://www.dinside.no/386443/fruktbare-norske-kvinner>
- Douglass, Carrie B. 2005. *Barren States. The Population «Implosion» in Europe*. Oxford, New York: Berg.
- Dzamarija, Minja T. 2008. «Hva skal 'innvanderere' hete?» *Samfunnsspeilet* 4.
- Einhorn, Barbara. 2006. «Insiders and Outsiders: Within and Beyond the Gendered Nation». I: Katy David, Mary Evans and Judith Lorber (red.): *Handbook of Gender and Women's Studies*. London: SAGE Publications.
- Ellingsæter, Anne L. 2009. «Leave policy in the Nordic welfare states: a 'recipe' for high employment/high fertility?» *Community, Work and Family* 12 (1):1–19.
- Eskild, Anne. «Hva skjer med mor?» *Aftenposten* 24.12.2008
- Foss, Aslaug H. 2006. «Fruktbarhet blant innvandrerkvinner: 1 av 5 har foreldre som har innvandret». *Samfunnsspeilet* 4.
- Gal, Susan og Gail Kligman (red.) 2000. *Reproducing Gender: Politics, Publics, and Everyday Life after Socialism*. Princeton, NJ: University of Princeton Press.
- Gullestad, Marianne. 2002. *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gutiérrez, Elena R. 2008. *Fertile Matters. The Politics of Mexican-Origin Women's Reproduction*. Austin: University of Texas Press.
- Hall, Stuart (red.) 1997. *Representation: cultural representations and signifying practices*. London: Sage/Open University.
- Jensen, Ann-Magritt 2004. «Harde fakta om myke menn». I: Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira (red.): *Velferdsstaten og familien. utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kanaaneh, Rhoda A. 2002. *Birthing the nation. Strategies of Palestinian women in Israel*. Berkeley: University of California Press.
- Kavli, Hanne C. 2004. «Familiepolitiske dilemmaer i det fleretniske samfunnet». I: Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira (red.): *Velferdsstaten og familien. utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Klassekampen* 10.11.2007. «Befolkningskollaps i Europa».
- Kligman, Gail 2005. «A Reflection on Barren States: The Demographic Paradoxes of Consumer Capitalism». I: Carrie Douglas (red.): *Barren States. The Population «Implosion» in Europe*. Oxford, New York: Berg.
- Klikk.no* 20.11.2008. «Hurra vi føder flere barn» <http://www.klikk.no/foreldre/foreldrerollen/article370017.ece>
- Kristensen, Guro. K. (under utgivelse) «Trad eller trendy med tre? Om barnetall, likestilling og 'norskhet'». I: Anne-Jorun Berg, Anne-Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.): *Likestilte norskheter – om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir.
- Kvinner og Klær* 27/2008. «Trendy med 3».
- Lappegård, Trude 2000. *Mellom to kulturer – Fruktbarhetsmønstre blant innvandrerkvinner i Norge*. Rapport 25/2000, Statistisk sentralbyrå.
- Lewes, Gail 2006. «Imaginaries of Europe: Technologies of Gender, Economies of Power». *European Journal of Women's Studies* 13:87–102.
- Lim, Anna 2005. «Making Family: Depopulation and Social Crisis in France». I: Carrie Douglass (red.): *Barren States. The Population «Implosion» in Europe*. Oxford, New York: Berg.
- Narayan, Uma. 1997. *Dislocating Cultures. Identities, Traditions, and Third World Feminism*. New York og London: Routledge.
- Nelson, Jennifer 2003. *Women of Color and the Reproductive Rights Movement*. New York og London: New York University Press.
- Ouis, Pernilla. 2005. «Från njutningsmänniska till frustrere-

- rad puritan: Muslimsk sexualitet I ett historiskt perspektiv». *Tidsskrift for kjønnsforskning* 4.
- Rapp, Rayna 1999. *Testing Women, Testing the Fetus: The Social Impact of Amniocentesis in America*. New York: Routledge.
- Rønsen Marit og Kari Skrede. 2007. «Familiepolitikk og fruktbarhet». *Tidsskrift for velferdsforskning* 10 (3):181–197.
- Rønsen, Marit. 2004. «Fertility and family policy in Norway – A reflection on trends and possible connections». *Demographic Research*. Volume 10. Article 10.
- Said, Edward W. 2001 [1978]. *Orientalismen*. Oslo: De norske Bokklubbene.
- Skrede, Kari 2004. «Familiepolitikken grense – ved 'likestilling light'?» I: Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira (red.): *Velferdsstaten, utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skrede, Kari og Marit Rønsen 2006. «Likestilling og fruktbarhet. Hvor bærekraftig er den nordiske familiepolitiske modellen». *Samfunnsspeilet* 2:2–9.
- Sogner, Sølvi, Hege Randsborg og Eli Fure. 1984. *Fra stua full til tobarnskull: om nedgangen i barnetall i norske familier i de siste 200 år, med særlig vekt på perioden 1890–1930*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Solinger, Rickie. 2005. *Pregnancy and Power. A Short History of Reproductive Politics in America*. New York og London: New York University Press.
- Spilker, Kristin. 2008. «Norsk biopolitikk i et komparativt og interseksjonelt perspektiv. Biopolitikk». Prøveforelesning til PhD-graden *Assistert slektskap. Biopolitikk i reproduksjonsteknologiens tidsalder*. Institutt for tverrfaglige kulturstudier, NTNU.
- Stark, Laura og Hans-Peter Kohler 2002. «Perceptions of low fertility in the popular press». *Population Research and Policy Review* 21:535–574.
- Store norske leksikon, snl.no, 25.09.2009, <http://www.snl.no/Oslo#menuitem6>
- Tuori, Salla. 2009. «Postcolonial and Queer Readings of 'Migrant Families' in the Context of Multicultural Work». I: Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni og Diana Mulinari (red.): *Complying With Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham, Burlington: Ashgate.
- Winter Jørgensen, Marianne og Louise Phillips 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Yuval-Davis, Nira 1997. *Gender & Nation*. London: Sage Publications.
- Østby, Lars (red.) 2004. *Innvandrere i Norge. Hvem er de og hvordan går det med dem?* Del I Levekår. Statistisk sentralbyrå 2004/66.